

A vajdasági magyar nyelv

Valóban eljött az ideje, hogy anyanyelvünkre nagyobb gondot fordítsunk. Erről tanúskodik Debreczeni Józsefnek a Híd júniusi számában megjelent cikke.

A nyelv művelés mindaddig mostohagyermeké volt kultúréletünknek. A nyelv minden irodalmi ténykedés alapja, a politikai felvilágosító munka eszköze. Ezt tudjuk mindannyian, anyanyelvünkkel mégis vajmi keveset törődtünk eddig.

Kultúréletünk az utóbbi években, mint a szocialista társadalomépítés egyik pillére, komoly fejlődésnek indult. Am nyelv művelésünk ebben a fejlődésben lemaradt.

Irodalmáraink a maguk nyelvérzékére vannak utalva s ez gyakran tévútra vezet nemcsak a fiatal írónemzedéket, hanem az idősebbeket is. Iránymutató munka alig szerezhető be s így nem csodálhatjuk, ha a nyelvi helytelenységek útvesztőjébe tévednek.

Általában közéletünket nyelvhelyesség tekintetében a teljes bizonytalanság jellemzi. Nagymértékben hozzájárulnak ehhez sajtótermékeink, de különösen napi sajtónk nyelvi hibái. Az egyébként is romlott nyelvérzékű olvasóközönség a napi hírekkel együtt kapja a nyelvi hibákat is. Hogy ennek véget vessünk, intézményessé kell tenni Vajdaságban a nyelv művelést.

Debreczeni József írása, úgy hiszem, alkalmas arra, hogy felrázza a nyelv művelés iránt eddig oly kevés érdeklődést mutató vajdasági közéletet s kiinduló pontul szolgáljon egy határozottabb nyelv művelő mozgalomnak.

Úgy vélem azonban, hogy az említett cikk megállapításai nem mindenben helytállóak. Elsősorban a vajdasági magyar nyelvről alkotott véleményre gondolok. A vajdasági magyar nyelv kérdéséről szólva így ír:

»A magyar nyelvterület periferiája volt, ahol kunyhókká zsugorodnak a paloták. Kunyhók díszével pedig ki törődnek? Vegyes nyelvű területeken is szokatlanul szegényes a magyar nyelvi folklór.«

Vajdaság a magyar nyelvterület peremvidékébe tartozik. Ez tény. De miért volna ezért szegényes a nyelvi folklórja? Vajjon a Székelyföld magyarsága nem peremvidéken él, s vajjon állíthatjuk-e, hogy a székely népnyelv szegényes? Vagy vegyünk egy másik példát. Arany János Biharmegyéből származott, s amint ő maga vallotta, a Toldi nyelvét ennek a vidéknek köszönhette. Pedig Biharmegye a magyar nyelvterület peremvidékébe tartozik.

A vajdasági magyar népnyelv peremvidéki volta ellenére nemcsak nem szegényes, de semmiben sem marad más magyar tájak nyelve mögött. Ha elkészítenénk — s talán erre is sor kerül egyszer — Vajdaság, vagy legelőször egy vidéke tájszótárát, elénk tárulna az itt élő magyar nép nyelvének minden színe, virága, gazdagsága.

Kétségtelen, hogy a magyar nyelv Vajdaságban nem egységes, vidékenként, sőt néha falvanként változik. Ez azonban nem valami vajdasági különlegesség. A helyzet semmivel sem különb a Duna-Tisza közének egyéb vidékein, s a Tiszántúl déli részében sem. Ez érthető, hiszen ez a táj volt a törökök hadi útja s őslakossága gyökeresen kipusztult. E vidék mai magyar lakossága a törökvilág után települt ide a magyar nyelvterület különféle vidékéről. Így aztán Vajdaságban megtalálható mind az alföldi, mind a Duna-tiszaközi, mind a felvidéki nyelvjárás terület, sőt későbbi telepítések révén Délbánátban a székely nyelvjárás egy-egy szigete is. Mindez nem jelenti a vajdasági nyelvi folklór szegénységét, hanem inkább tarkaság-

számba menő gazdagságát. Van tehát nyelvanyag bőven, csak élni kell vele.

Debreczeni a továbbiakban ezt írja:

»A filológiai kölcsönhatás vesztese természetesen a vajdasági magyar nyelv«. A szláv, pontosabban a délszláv táj levegője, a szerb kultúra és nyelviség terjeszkedő ereje, könnyedén áradt át a mesterséges és mesterkelt politikai határokon. Mi sem természetesebb, hogy nagyrészt ez az erő formálta a maga kévére nemcsak a szellemet, hanem rögzítőit: a szót is. Germán hatás-elemek is rányomták bélyegüket nyelvre és gondolatra egyaránt.

Itt már a helytelen állítások egész sorára bukkanunk. Először is nem tudom, miféle mesterséges vagy mesterkelt politikai határra gondol, amelyeken a délszláv táj levegője, a szerb kultúra nyelve és terjeszkedő ereje könnyen átáradt.

Ha Vajdaságra gondol, — s minthogy szerbek és magyarok nagyobb számban csak itt élnek együtt, erről lehet szó, — nem értem, miért formálta volna a szerb kultúra s nyelviség a maga kévére a vajdasági magyar szellemet és szót. Debreczeninek ehhez a megállapításához valóban csak az hiányzott, hogy a germán hatáselemek is rányomták bélyegüket a magyar nyelvre és gondolatra egyaránt. Ha ez csakugyan így van, hogyan vonhatta le ebből néhány sorral alább azt a következtetést, hogy »mindez nem tragikus, sőt nem is nagyon lényeges«. Ha ez így volna, akkor bizony nagyon lényeges volna, sőt tragikus is, mert azt jelentené, hogy a vajdasági magyarság sem gondolkodás-módjában, sem beszédében nem magyar.

Az itt élő magyarságra hatással volt a vajdasági szerbség is, németiség is, de ez a hatás nem volt egyoldalú, hanem kölcsönös. A magyar nényelvbe kerültek szerb, bunyevác, sokak népnyelvi elemek, ezekbe meg magyar elemek szivárogtak be. Mindez, minthogy egymás mellett élő és hasonló foglalkozású népcsoportokról van szó, természetes is. Szó sem lehet arról, hogy a szerbség terjeszkedő erejével átalakította a vajdasági szellemet és gondolatot, amint hogy a magyarság nem tett ilyesmit. A két népcsoport természetesen hatott egymásra, de ez a hatás távolról sem volt olyan méretű, hogy kiforgatta volna a másikat eredeti mivoltából.

Igen rossz véleménye van Debreczeninek a vajdasági magyarság kijelentéséről is. Ezt írja:

»Vajdaság magyar nyelve szó- és képkincsében meglehetősen szegényes, ejtésében meglehetősen fakóvá lett. Hasonlítsuk csak bármilyen magyar tájszöveghez. Hiányzik belőle Göcsej színe és kedélyes furfangja, Hajdúság zengő leleménye, Dunántúl íze és ereje, de még Szegedvidék sajátos zamata is. Sok benne a színtelen hangoztatás, dallamában kevésbé fordulatos, képteremtő ihlete fogyatékos. A szabadkai, zombori, újvidéki magyar beszédet — ezt bizonyítani sem kell, hiszen napról-napra halljuk — törülmetszetnek, tősgyökeresnek érezni nem igen lehet.«

Egyszóval a vajdasági magyar beszéd színtelen. Pedig éppen az imént említettem, hányféle nyelvjárasterületről verbuválódott a vajdasági magyarság. Ahány vidék, sőt néhol ahány falu, annyi nyelvjárás. Az a szín pedig, amit Debreczeni a vajdasági magyar beszédből hiányol, maga a nyelvjárás.

Elvezethetjük mi Vajdaságban a szegedvidékiek sajátos zamatú beszédét a Tiszamentén, a Hajdúság zengő leleményét Középbácska egyik-másik helységében. Göcsej színe és kedélye hiányzik ugyan vidékünkben, de akad helyette a Dunamentén a palócok lágy, dallamos beszédéből, sőt talán még a székely nyelvjárás furfangjából is a Bánát déli részein.

Mindez a szín megvan a vajdasági magyarság beszédében, — mindezt élvezhetjük. Csak egyet ne kívánjunk; egységes vajdasági magyar nyelvjárást, mert ez nincs.

Azonban teljesen igaz van Debreczeninek a szabadkai, zentai, újvidéki magyar beszédéről alkotott véleményében. E városok mellé oda iktathatjuk Vajdaság többi magyarlakta városát is.

Tévedés volna Debreczeni részéről egy kalap alá venni a népnyelvet a városok magyartalan beszédével. A népnyelvvel nincsen baj, de annál inkább baj van a bizonyos köznyelvvél, amellyel városainkban élnek. Ebből valóban hiányzik a magyar nyelv minden sava-borsa, de megtalálhatjuk benne a germanizmus vezetésével az idegen kifejezések, mondatfüzé-

sek egész seregét. A helyzetet súlyosbítja, hogy ez sajtónk, iskoláink, közéletünk nyelve. Még íróink sem szabadultak meg teljesen e nyelv hatásától, noha az igyekezett megvált bennük. Nemcsak Vajdaságban van ez így, hanem a magyar nyelvterület más vidékein is. A jó magyar írónak valósággal újra kell tanulnia beszélni.

A különbség a népnyelv s a közélet nyelve között nem volt mindig ilyen éles. Hajdanában a kettő alig különbözött egymástól. A szétválás a múlt század első felében ment végbe a nyelvújítás hatásaként.

E mozgalom a magyar nyelv »lomposságára« való hivatkozással a német szavak és fogalmak egész seregét »ültette át« a magyar nyelvbe, tekintet nélkül a magyar nyelv szellemére és törvényeire.

Ez az erőszakos nyelvújítás kiforgatta a magyar nyelvet eredeti mi-voltából. A magyar nyelv könnyebbé vált ugyan, de mesterkéltségre, papirosizú.

A nép ezeket a szellemétől idegen újításokat nem vette át, ám annál inkább magáévá tette a század második felében kialakult polgárság. Ez az újszülött, származásában nagyrészt idegen s csak nagyhirtelen asszimilálódott elem immár semmi közösséget sem érzett a nép nyelvével s fenntartás nélkül átvette a közélet magyartalan nyelvét, kiegészítve azt a nyelvújítást követő évtizedek újabb fattyúhajtásaival.

Már Arany János felismerte, hogy ez az út a népnyelv s a köznyelv szakadásához vezet. Ezért megindította nyelvvédő mozgalmát s ez később követői révén mindjobban kiszélesedett. Sikerült is kiszorítaniok a nyelvi hibák jelentékeny részét s a korcs szavakat helyettesíteniök a népnyelv szavaival, vagy olyanokkal, amelyek ehhez közel álltak.

Az évtizedekre terjedő mozgalom sikere azonban nem lehetett teljes, hiszen maga az uralkodó réteg távol állt gondolkodásmódjában a néptől. A már kiirtott idegenszerűség helyébe mind újabbak lopakodtak nyelvünkbe.

Ez a közéleti nyelv — amelyet a nép sokszor már meg sem értett — szállt örökségül népi demokráciánkra.

Ma, a népuralom idején tétlenül nézni, miként burjánzik ez a néptől idegen beszéd — nem egykönnyen megbocsátható vétség.

Ez ma a nyelvművelés központi problémája.

Mit kell hát tennünk?

Először is: harcot indítani sajtóban, rádióban, iskolákban, kultúregyesületekben s a közélet minden megnyilatkozású területén a magyartalanságok, nyelvi helytelenségek ellen.

Másodszor: fokozatosan utat nyitni az imént felsorolt intézmények révén a népnyelv hatásának közéletünkre, hogy a nyelvi hibáktól megtisztított s a népnyelv szellemében megújult magyar szó legyen a vajdasági magyar kultúra alapja.

Befejezésül megemlítem, hogy Debreczeni cikkének a »Jugoszláviai magyar nyelvünk« címet adta. Jugoszláviai magyar nyelv nincs, mint ahogy nincsen romániai, franciaországi, amerikai magyar nyelv sem, de nincsen magyarországi magyar nyelv sem. Ellenben beszélünk tájegységek szerint dunántúli, tiszántúli, erdélyi magyar nyelvről s így vajdasági magyar nyelvről is. Ha országos viszonylatban említjük, így mondjuk: a jugoszláviai magyarság nyelve.

Toldi György